

УДК 336.74:334

**COMPONENT ELEMENTS AND FACTORS OF ASSESSING THE
FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY OF BUSINESS ENTITIES
СКЛАДОВІ ЕЛЕМЕНТИ ТА ЧИННИКИ ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВО-
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Yeletsykh S.Ya. / Єлецких С.Я.*d.e.s., prof. / д.е.н., проф.*

ORCID: 0000-0002-8709-0496

Petrishcheva K.G. / Петрищева К.Г.*postgraduate / аспірант**Donbas State Engineering Academy, Kramatorsk, Academychna, 72, 84313 /**Донбаська державна машинобудівна академія, Краматорськ, Академічна, 72, 84313*

Анотація. В роботі проведено дослідження методів оцінки фінансової безпеки, їх апробація на прикладі підприємств машинобудівної та металургійної галузі, виявлення переваг та недоліків існуючих методичних підходів, створення власної авторської методики, перевагою якої є зведення характеристик фінансово-економічного стану підприємства в єдиний показник із врахуванням вагових коефіцієнтів.

Ключові слова: фінансова безпека, інтегральний показник, внутрішні загрози, зовнішні загрози

Вступ. На сучасному етапі розвитку економіки стає очевидним, що економічна безпека країни може бути досягнута лише при забезпеченні економічної безпеки таких її структурних елементів як галузі, промислові комплекси, підприємства та організації. Економічна безпека кожного окремого підприємства дозволяє усій господарській системі країни не тільки зберігати свій потенціал, але й забезпечити подальше економічне відновлення. Сьогодні підприємства постійно стикаються з новими викликами та загрозами, що вимагають найчастіше негайного вирішення та реагування, тому завжди гостро постає проблема досягнення необхідного рівня економічної безпеки функціонування підприємств. Виокремлення складових елементів економічної безпеки має базуватися на принципах збалансованості та забезпечення майбутнього зростання самої виробничої системи.

Провідними вченими-економістами теоретично обґрунтовано та рекомендовано до впровадження в практику підприємницької діяльності безліч методичних підходів до оцінки фінансової безпеки підприємства, але внутрішні та зовнішні умови його діяльності потребують їх подальшого вдосконалення та створення таких методик, що прискорюють час для прийняття важливих стратегічних рішень. Крім того, сучасні світові умови характеризуються наявністю кризових проявів, непрогнозованістю та нестабільністю як світової, так і внутрішньої політичної та економічної ситуації, що суттєво впливає на фінансову безпеку будь-якого підприємства. У зв'язку із цим сучасні методики оцінювання фінансової безпеки повинні враховувати не тільки фінансовий стан суб'єкта господарювання, а й зовнішні умови його функціонування.

Основний текст. Більшість авторів [1-4] віддають перевагу оцінюванню фінансової безпеки за допомогою інтегрального показника. Вказаний підхід має

як переваги: зведення всіх характеристик діяльності підприємства в єдиний показник, можливість порівняння рівнів фінансової безпеки підприємств; так і недоліки: відсутність єдності серед авторів стосовно питання вибору груп коефіцієнтів для визначення рівня фінансової безпеки, він є досить складним у використанні та потребує багато часу. Тимошенко К.С. [5], Петренко Л.М. [6], Сусіденко О.В. [7], Храпкіна В. [8] та інші пропонують визначати рівень фінансової безпеки за допомогою наступних методів: інтегральної бальної оцінки, кластеризації, методів нечітких множин. Основним недоліком вказаних підходів є використання великої кількості показників, складність розрахунків. Питання вибору оптимальної, прийнятної та зручної методики залишається відкритим. Аналіз останніх досліджень свідчить про те, що основним недоліком багатьох методик є використання великої кількості показників для визначення стану фінансової безпеки. Так, автором Малик О.В. [1] використано 55 коефіцієнтів, Пономаренко О.Е. [4] – 42.

Такий підхід ускладнює розрахунки та вимагає більше часу для проведення аналізу. Більшість авторів для оцінки фінансової безпеки підприємства використовують показники фінансової стійкості, платоспроможності, ліквідності, ризику та рентабельності, ділової активності.

Додатково Малик О.В [1] виокремлює у загальному показнику рівня фінансової безпеки наступні складові: бюджетно-податкову складової фінансової безпеки, страхову, інвестиційну, фондову, грошово-кредитну. Пономаренко О.Е. [4] вважає за доцільне розраховувати рівень фінансової безпеки із врахуванням таких груп показників: якісних показників оцінки ВФБ (внутрішньої фінансової безпеки) для сфери забезпечення зростання доходності капіталу; часткових якісних показників ВФБ сфери формування фінансових ресурсів; якісних показників оцінки ВФБ для сфери забезпечення стабільності підприємства; якісних показників інвестиційно-інноваційної сфери.

Авторська методика оцінки фінансової безпеки враховує оцінку внутрішніх та зовнішніх загроз та включає елементи, представлені в таблиці 1.

На основі вказаної методики автором розраховано рівень фінансової безпеки підприємств машинобудівної та металургійної галузі у такій послідовності:

1) визначено частку грошових коштів в активах, розраховано коефіцієнти ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності та рентабельності;

2) залучено до оцінки фінансової безпеки підприємств експертів, компетентних у заданій галузі (керівник фінансового відділу, керівник планово-економічного відділу, провідний економіст, начальник служби економічної безпеки, головний бухгалтер);

3) експертами здійснено бальну оцінку розрахованих груп коефіцієнтів, що визначають внутрішній стан фінансової безпеки підприємств (показники структури балансу, ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності, рентабельності) та бальну оцінку показників, що характеризують зовнішнє середовище їх діяльності (зміни законодавчої бази, темп зростання валютного курсу, індекс інфляції, надійність банківської установи, через яку проводяться розрахунки, політична та економічна ситуація в країні);

4) відповідно до методики наведеної у [13] визначено вагові коефіцієнти для розрахунку інтегрального показника рівня фінансової безпеки діяльності підприємств;

5) обмеженість ресурсного забезпечення вимагає врахування при визначенні бальних оцінок критерію фінансового ресурсозбереження.

Функція для розрахунку інтегрального показника визначається за формулою:

$$Y = 0,0739X_1 + 0,0709X_2 + 0,0724X_3 + 0,0709X_4 + 0,0266X_5 + 0,0384X_6 + 0,0635X_7 + 0,0576X_8 + 0,0635X_9 + 0,0488X_{10} + 0,0354X_{11} + 0,0576X_{12} + 0,0561X_{13} + 0,0694X_{14} + 0,0635X_{15} + 0,0739X_{16} + 0,0576X_{17}, \quad (1)$$

де X_1 – бальна оцінка за показником частка грошових коштів в активах;

X_2 – бальна оцінка за показником коефіцієнта поточної ліквідності;

X_3 – бальна оцінка за показником абсолютної ліквідності;

X_4 – бальна оцінка за показником ліквідності грошового потоку;

X_5 – бальна оцінка за показником маневреності робочого капіталу;

X_6 – бальна оцінка за коефіцієнтом фінансової залежності;

X_7 – бальна оцінка за показником доданої вартості;

X_8 – бальна оцінка за коефіцієнтом оборотності коштів в розрахунках;

X_9 – бальна оцінка тривалості оборотності коштів в розрахунках;

X_{10} – бальна оцінка валової рентабельності;

X_{11} – бальна оцінка за коефіцієнтом окупності виробничих витрат;

X_{12} – бальна оцінка за коефіцієнтом ефективності грошового потоку;

X_{13} – бальна оцінка щодо зміни законодавчої бази;

X_{14} – бальна оцінка темпу зростання офіційного валютного курсу долара США;

X_{15} – бальна оцінка індексу інфляції;

X_{16} – бальна оцінка надійності банківської установи, де розміщено грошові кошти;

X_{17} – бальна оцінка політичної та економічної ситуації в країні.

Таблиця 1 - Авторська методика оцінки фінансової безпеки підприємства

Назва показника	Ум. Позн.	Формула	Норм. значення	Напрямок зміни
I. Аналіз внутрішніх загроз				
1. Показник структури балансу				
1.1 Частка грошових коштів в активах	Чгр/а	$\Phi 1$ (ряд 1165) : (ряд 1300)	За планом	Збільшення
2. Показники ліквідності				
2.1 Коефіцієнт загальної (поточної) ліквідності	Кл п	$\Phi.1$ (сума ряд 1195) : (ряд. 1695)	>1	Збільшення; критичне значення КЛ.П = 1; при КЛ.П < 1 підприємство має неліквідний баланс. Якщо КЛ.П = 1-0,5 підприємство своєчасно ліквідує борги
2.2 Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Кл.а	(Ф№1, р.1166 + р.1167) або 1165 /Ф№1, р.1695	Кл.а = 0,2-0,35	Збільшення
2.3 Коефіцієнт ліквідності грошового потоку	Клгп	Вхідний грошовий потік: вихідний грошовий потік	Він вказує на достатність вхідних грошових потоків протягом досліджуваного періоду для забезпечення вихідних грошових потоків.	

3. Показники фінансової стійкості				
3.1 Маневреність робочого капіталу	Мроб. кап.	Ф1(сума ряд 1101-1110 або 1100):(ряд 1195-ряд 1695)	За планом	За планом
3.2 Коефіцієнт фінансової залежності	Кфін.з ал.	Ф1(ряд 1300) :(ряд1495)	<2,0	зменшення
4. Показники ділової активності				
4.1 Додана вартість	ДВ	Ф.2 (ряд 2190 або 2195 +ряд 2505+ряд2510)	За планом	Чим більший розмір доданої вартості створеної на підприємстві, тим більші в нього можливості формувати фонди споживання і збільшувати частку власного капіталу в активах.
4.2 Коефіцієнт оборотності коштів в розрахунках	Коб к.	Ф.2 (ряд 2000): Ф1 сума ряд 1120-1165 гр. 3+4)х0,5	За планом	Збільшення
4.3 Тривалість обороту коштів в розрахунках	Тоб.к. розр.	365:(Коефіцієнт оборотності коштів в розрахунках)	За планом	Зменшення
5. Показники рентабельності				
5.1 Валова рентабельність	Рвал	Ф2(ряд 2090 або 2095) : (ряд 2050)х100	За планом	Збільшення
5.2 Коефіцієнт окупності виробничих витрат	Кок.ви р.вит.	Ф 2 (ряд 2050) : (ряд 2090 або 2095)	За планом	Зменшення
5.3 Коефіцієнт ефективності грошового потоку за підприємством	РГП	Чистий грошовий потік: вихідний грошовий потік		Зростання
II. Аналіз зовнішніх загроз діяльності підприємств				
1. Зміна законодавчої бази	Ззак	Позитивна оцінка у разі прийняття законодавчих нормативів, що сприяють підприємницькій діяльності		Збільшення(за сумою балів)
2. Темп зростання валютного курсу	Твк	(Валютний курс за звітний період - валютний курс за попередній період) / Валютний курс за попередній період	Вказує на стабільність національної валюти	Помірне коливання
3. Індекс інфляції	Ті	Характеризує зміну у часі загального рівня цін на товари та послуги		Зменшення
4. Надійність банківської установи, через яку проводяться розрахунки та в якій розміщено кошти на депозит	Нб	1) репутація на ринку банківських послуг; 2) рівень відсоткової ставки за депозитами (чим вище, тим нижче бал, що надається експертом); 3) компетентність спеціалістів, що проводять обслуговування; 4) розташування відділень; 5) швидкість проведення розрахунків; 6) проведення заходів фінансового моніторингу співробітниками банку; 7) інформація стосовно стану фінансової установи із зовнішніх джерел та оцінка її достовірності.		Збільшення (за сумою балів)
5. Політ. та економічна ситуація в країні	Пек	Позитивна оцінка у разі стабільної ситуації в країні та навпаки		Збільшення (за сумою балів)

(розвинуто автором на підставі [10, 11, 12])

Результати розрахунків наведено в таблиці 2.

Таблиця 2 - Розрахунок вагових коефіцієнтів для визначення інтегрального показника

Група та назва показників	Експерти	Бали, визначені експертами					Вага показників					Загальна сума за експерта ми	Вагові коефіцієнти	
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5			
I Аналіз внутрішніх загроз														
1. Показник структури балансу														
1.1 Частка грошових коштів в активах		10	10	10	10	10	0,0730	0,0752	0,0758	0,0735	0,0719	0,3694	0,0739	
2. Показники ліквідності (платоспроможності)														
2.1 Коефіцієнт загальної (поточної) ліквідності		10	10	9	9	10	0,0730	0,0752	0,0682	0,0662	0,0719	0,3545	0,0709	
2.2 Коефіцієнт ліквідності абсолютної		10	9	10	10	10	0,0730	0,0677	0,0758	0,0735	0,0719	0,3619	0,0724	
2.3 Коефіцієнт ліквідності грошового потоку		10	9	9	10	10	0,0730	0,0677	0,0682	0,0735	0,0719	0,3543	0,0709	
3. Показники фінансової стійкості														
3.1 Маневреність робочого капіталу		4	4	3	3	4	0,0292	0,0301	0,0227	0,0221	0,0288	0,1328	0,0266	
3.2 Коефіцієнт фінансової залежності		5	5	5	6	5	0,0365	0,0376	0,0379	0,0441	0,0360	0,1921	0,0384	
4. Показники ділової активності														
4.1 Додана вартість		9	9	8	8	9	0,0657	0,0677	0,0606	0,0588	0,0647	0,3175	0,0635	
4.2 Коефіцієнт оборотності коштів в розрахунках		8	8	7	8	8	0,0584	0,0602	0,0530	0,0588	0,0576	0,2880	0,0576	
4.3 Тривалість обороту коштів в розрахунках		8	8	9	9	9	0,0584	0,0602	0,0682	0,0662	0,0647	0,3177	0,0635	
5. Показники рентабельності														
5.1 Валова рентабельність (прибутковість)		6	7	7	7	6	0,0438	0,0526	0,0530	0,0515	0,0432	0,2441	0,0488	
5.2 Коефіцієнт окупності виробничих витрат		5	4	5	5	5	0,0365	0,0301	0,0379	0,0368	0,0360	0,1772	0,0354	
5.3 Коефіцієнт ефективності грошового потоку за підприємством		8	8	7	8	8	0,0584	0,0602	0,0530	0,0588	0,0576	0,2880	0,0576	
II Аналіз зовнішніх загроз діяльності підприємств														
1. Зміна законодавчої бази		8	7	7	8	8	0,0584	0,0526	0,0530	0,0588	0,0576	0,2804	0,0561	
2. Темп зростання офіційного валютного курсу долара США		9	9	10	9	10	0,0657	0,0677	0,0758	0,0662	0,0719	0,3472	0,0694	
3. Індекс інфляції		9	8	9	8	9	0,0657	0,0602	0,0682	0,0588	0,0647	0,3176	0,0635	
4. Надійність банківської установи, в яку розміщено кошти на депозит		10	10	10	10	10	0,0730	0,0752	0,0758	0,0735	0,0719	0,3694	0,0739	
5. Політична та економічна ситуація в країні		8	8	7	8	8	0,0584	0,0602	0,0530	0,0588	0,0576	0,2880	0,0576	
Загальна сума балів експертів		137	133	132	136	139								

(складено та розраховано автором відповідно до [1])

Згідно з запропонованою формулою у дослідженні здійснено розрахунок інтегрального показника фінансової безпеки підприємств металургійного та машинобудівного комплексу з позиції фінансового ресурсозбереження за період 2017-2021 рр. (табл. 3).

Таблиця 3 - Інтегральний показник фінансової безпеки металургійних та машинобудівних підприємств з позиції фінансового ресурсозбереження

Найменування підприємства	2017	2018	2019	2020	2021
ПрАТ "Новокраматорський машинобудівний завод"	7,9222	6,8648	6,8507	7,6918	7,4289
ПрАТ "Дружківський завод металевих виробів"	8,3994	6,6956	7,6881	7,7945	7,6310
ПАТ "Енергомашспецсталь"	4,8751	3,5343	4,0539	4,5744	4,5521
ПАТ "Кременчугський автомобільний завод АвтоКрАЗ"	4,9858	4,8357	4,4659	3,8901	4,9115
ПАТ "Бердичівський машинобудівний завод "Прогрес"	6,7490	4,2865	5,0545	6,6098	5,9581
ПрАТ "Трубний завод "Трубосталь"	5,9357	4,8226	4,6850	6,1243	6,1270
ПАТ "Краматорський завод важкого верстатобудування"	5,8854	4,1211	4,1144	4,7680	5,5092

(розраховано автором)

Відповідно до проведених розрахунків фінансова безпека більшості підприємств під загрозою, лише ПрАТ «НКМЗ», ПрАТ «ДрЗМВ», має нормальний або задовільний стан фінансової безпеки. Результати розрахунків показали, що 70% досліджених підприємств мають незадовільний стан фінансової безпеки з позиції фінансового ресурсозбереження або стан фінансової безпеки під загрозою.

Висновки.

В роботі були розглянуті методи оцінки фінансової безпеки, їх апробація на прикладі підприємств машинобудівної та металургійної галузі, виявлено переваги та недоліки існуючих методичних підходів, запропоновано авторську методику, перевагою якої є зведення характеристик фінансово-економічного стану підприємства в єдиний показник із врахуванням вагових коефіцієнтів, що дозволяє окрім внутрішніх загроз фінансової безпеки врахувати, також, і зовнішні фактори. З метою зменшення загроз фінансової безпеки промислових підприємств необхідна розробка дієвого механізму планування та прогнозування діяльності на підприємствах, що враховуватиме вплив зовнішнього та внутрішнього середовища.

Література:

1. Малик О.В. Формування механізму управління фінансовою безпекою підприємства: дис. Канд. Екон. Наук: 08.00.04. – Хмельницький, 2015. – 263 с.
2. Могиліна Л.А. Управління фінансовою безпекою підприємств в умовах економічної нестабільності: автореф. Дис. На здобуття наук. Ступеня канд. Екон. Наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Л.А. Могиліна.– Суми, 2015.– 21 с.
3. Лотоцький М.Я. Капіталізація в системі фінансової безпеки підприємств України: автореф. Дис. На здобуття наук. Ступеня канд. Екон. Наук : спец.

08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / М.Я. Лотоцький. – Чернігів, 2016. – 20 с.

4. Пономаренко О.Е. Формування стратегій фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості: автореф. Дис. На здобуття наук. Ступеня канд. Екон. Наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О.Е. Пономаренко – Харків, 2013. – 21 с.

5. Тимощенко К.С. Фінансовий механізм фінансової безпеки суб'єктів підприємництва: дис. Канд. Екон. Наук: 08.00.08.–Дніпропетровськ, 2015.–310 с.

6. Петренко Л.М. Моделювання процесів управління фінансовою безпекою підприємства: автореф. Дис. На здобуття наук. Ступеня канд. Екон. Наук: спец. 08.00.11 «Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці» / Л.М. Перенко. – Київ, Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», 2010. – 17 с.

7. Сусіденко О.В. Формування системи забезпечення фінансової безпеки підприємства: дис. Канд. Екон. Наук: 08.00.04.– Хмельницький, 2015. – 220 с.

8. Храпкіна В. Ідентифікація ризиків у системі управління фінансовою безпекою підприємства / В. Храпкіна // Економіка. – 2015.–№1(133).–С. 42 – 47.

9. Тринька Л.Я. Фінансовий аналіз : [навчальний посібник] / Л.Я. Тринька, О.В. Іванчук (Липчанська). – К.: Алерта, 2014. – 768 с.

10. Ю.С. Цал-Цалко Фінансова звітність підприємства та її аналіз: Навч. Посібник. – 2-е вид. перероб. І доп. – Київ: ЦУЛ, 2002. – 360 с. ISBN 966-7938-80-8.

11. Измайлова К.В. Фінансовий Аналіз: Навч. Посіб. – 2-ге вид., стереотип. – К.: МАУП, 2001. – 152 с.: іл.. – Бібліогр.: с. 142–144. ISBN 966-608-112-1.

12. Фінансовий менеджмент: навч. Посіб. [Електронний ресурс]/ за заг. Ред. В.М. Бороноса. Суми: Вид-во СумДУ, 2012. 539 с. URL: <http://fin.fem.sumdu.edu.ua/uk/finman2012.html> (дата звернення: 10.03.2018)

Abstract. *The purpose of the article is studying of the methods of financial security assessment, their approval on an example of the enterprises of machinebuilding and metallurgical branch, investigation of the advantages and lacks of the existent methodical approaches, composition of the own author method. Analysis of the main approaches of the enterprise's financial security assessment permits to consider, that majority of scientists defines the financial security level by means of the integral index. The advantage of the appointed method is composition of all enterprise's characteristics to the single index, and among the shortages we can point the calculation complexity, the absence of the single opinion among the authors concerning the selection of indicators and weight coefficients. The own author method of financial security assessment is offered in the article, also author defines it's level, analyses financial state of the machinebuilding and metallurgical enterprises*

Key words: *financial security, integral index, internal threats, external threats*

Стаття підготовлена в рамках виконання держбюджетної науково-дослідної роботи «Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах. Formation of the mechanism of strengthening competitive positions of national economic systems in global, regional and local measurements» (№ держреєстрації в УкрІНТЕІ.- 0122U201034, 2022-2024)

Стаття отримана: 24.05.2023 р.
© Єлецьких С.Я., Петрищева К.Г.